

รายงาน เวทีเสวนา “ด้วยชาวนานาน ชาวนาไทย การเชื่อมโยงสู่นโยบายของรัฐบาล” วันที่ 20 มกราคม 2561

ในงานเทศกาล “ข้าวใหม่ ปลามัน กระชิบรักที่น่าน” ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 19-21 มกราคม ที่ผ่านมา บริเวณลานช่วงน้อย อ.เมือง จ.น่าน เป็นการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและวิถีของชาวนาโดยเฉพาะการทำข้าวไร่ที่เผชิญกับวิกฤติการลดลงของพื้นที่การปลูก รวมทั้งเชื่อมร้อยความเข้มแข็งของชาวนากับผู้บริโภคเพื่อให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของข้าวไร่ หนึ่งในกิจกรรมนั้นมีเวทีเสวนา “ชาวนานาน ชาวนาไทย การเชื่อมโยงสู่นโยบายของรัฐบาล” โดยมีตัวแทนเกษตรกร นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน มาร่วมเป็นวิทยากร

นายสำรวย ผัดผล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเมืองจ้จ อ.ภูเพียง จ.น่าน ได้เล่าถึงความหมาย “ข้าวใหม่ ปลามัน” ใน 2 มิติ คือ ข้าวใหม่ที่เป็นผลผลิตใหม่ของฤดูกาล ซึ่งชาวนาต้องนำเปลือก ข้าวสารใหม่มา รวมกัน แล้วทำบุญถวายพระ หรือจะแบ่งปันให้ญาติ พี่น้อง คนสนิทไปกินที่เรียกว่า “บุญตานข้าวใหม่” กับอีก มิติ ข้าวใหม่ คือ พันธุ์ข้าวชนิดใหม่ที่ได้ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ ส่วนการจัดเทศกาล “ข้าวใหม่ ปลามัน” หากมองไป ในภูมิเนิเวศจังหวัดน่าน จะมีลำห้วยหลายสายก่อนที่ไหลลงแม่น้ำน่าน ในลำห้วยเหล่านั้น มีเหมืองฝายเหมาะที่ ปลาตัวเล็กๆ วายทวนน้ำไปวางไข่ในช่วงฤดูทำนา พอถึงฤดูการเก็บเกี่ยวปลาตัวเล็กๆ เหล่านั้นโตพอที่นำมา เป็นอาหาร ซึ่งปลาจะมีรสชาติมันอร่อย ...ข้าวใหม่ ปลามันจึงเป็นของคู่กัน... ประเพณีตานข้าวใหม่ ชาวนาใน จังหวัดน่าน ได้สืบทอดกันมานาน สำหรับปีนี้ ได้ถูกนำมาจัดที่ลานช่วงน้อยแห่งนี้ พร้อมๆ กับงานกระชิบรักที่ น่าน ด้วยเชื่อว่า **“คู่รักในฐานะชาวนาที่เป็นผู้ผลิตกับผู้บริโภคในเมือง จะเชื่อมร้อยความสัมพันธ์และ เข้าใจ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน”**

ข้าว คือ วิถีชีวิต

นายสินธ์ พรหมพิชัย ประธานเครือข่ายผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชและสัตว์ พันธุ์ดีจังหวัดน่าน เล่าว่า **“ข้าวเป็น พืชที่ให้ประโยชน์ทั้งคนและสัตว์ ในอดีตการทำนาอาศัยน้ำฝน คนในชุมชนจะรวมตัวกันสร้างเหมือง ฝาย เพื่อแบ่งปันน้ำใช้ให้พอเพียงกับทุกคนครัว การทำนามีพิธีกรรมต่าง ๆ เมื่อปักดำต้องบอก กล่าวต่อแม่ธรณี เจ้าป่า เจ้าเขา ให้ปกป้องพื้นที่นา ไม่ให้มีแมลงเข้ามาทำลาย ก่อนเก็บเกี่ยวต้อง ขอบคุณแม่โพสพ เจ้าป่า เจ้าเขาที่ปกป้องผืนนา ทำให้ได้ผลผลิตที่ดี ก่อนเอาข้าวเข้ายุ้งต้องกล่าวคำ ขอโทษที่เหยียบย่ำข้าวในการนวด จากนั้นมีพิธีสู่ขวัญข้าวเป็นการรับขวัญแม่โพสพ และต้องดูวันดี หากต้องการสีข้าวกิน”** เช่นเดียวกับ นายดาวเรือง พิษผล จากกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวพื้นเมือง ต.กำเม็ด อ.กุดชุม จ.ยโสธร ที่มาร่วมกิจกรรมพร้อมกับเพื่อนชาวนาอีก 5 คน ได้กล่าวอย่างน่าสนใจว่า **“ข้าว**

เป็นวิถีชีวิตของชาวนาไม่ใช่เป็นอาชีพ ดังนั้นจึงตอบคำถาม ทำไมชาวนาทำนาขาดทุนแล้วยังคงทำนา...”

ทบทวนวิถีทำนา...เพื่อทางรอดของชาวนา

ตัวแทนชาวนาทั้งจากน่านและยโสธร ต่างย้อนทบทวนให้เห็นอดีต และเหตุที่ต้องหันมารวมกลุ่มชาวนา อย่างเช่น ปี 2549 การทำนาในจังหวัดน่าน ชาวนาต้องไปซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากจังหวัดอื่น เพราะเกิดภาวะขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าว จึงได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขึ้นมา และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาร่วมมือในการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้สอดคล้องตรงตามความต้องการของชาวนา วันนี้ได้พัฒนามาเป็นเครือข่ายผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชและสัตว์ พันธุ์ดีจังหวัดน่าน สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์หลากหลายสายพันธุ์จำหน่ายให้กับเกษตรกรในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

สำหรับพื้นที่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร เริ่มต้นในปี 2543 ได้มีการทบทวน สาเหตุการสูญหายและสำรวจพันธุ์ข้าวในพื้นที่ พบว่า ใน อ.กุดชุม เคยมีพันธุ์ข้าวถึง 62 สายพันธุ์ แต่เมื่อข้าวได้เข้าไปอยู่ระบบกลไกตลาด ความหลากหลายของพันธุ์ข้าวได้ลดหายไปเหลืออยู่แค่ กข.6 มะลิ 105 ข้าวเหนียวแดง จึงเกิดแนวคิด การฟื้นฟูข้าวพื้นบ้านที่สูญหายไปนั้นกลับคืนมาปลูกในแปลงนา รวมทั้งสืบค้นคุณค่าทั้งด้านโภชนาการและการใช้ประโยชน์ การนำผลผลิตข้าวพื้นบ้านมาแปรรูป รณรงค์ให้ผู้บริโภครู้จักพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน จนกระทั่ง เกิดการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อจำหน่ายที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ

นอกจากนี้ ตัวแทนนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ร่วมให้ข้อคิดเห็นต่อการสูญหายของพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน รวมทั้งสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดร.บุญรัตน์ จงดี นักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญด้านข้าวให้ความเห็นว่า การผลิตข้าวได้เปลี่ยนจากการผลิตกิน มาเป็นการผลิตขายที่เน้นความต้องการของตลาด ทำให้พันธุ์ข้าวเหลือเฉพาะ มะลิ 105 และ กข.6 รวมทั้งสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ ราคาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ราคาข้าวในตลาดที่ขึ้นๆ ลงๆ ดังนั้น ทางรอดของชาวนา **“ต้องพัฒนาศักยภาพตัวเองให้เท่าทันสถานการณ์ และค้นคว้าหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ อย่างเช่น รู้ว่า ข้าวเหนียวพันธุ์ กข. 6 มีปัญหาเป็นโรคไหม้ ชาวนาต้องลุกขึ้นมาหาพันธุ์ที่ทนโรคไหม้ เช่น สันป่าตอง 1หรือแพร์ 1 มาผสมเพื่อให้ได้พันธุ์ใหม่ ชาวนายุคใหม่ต้องมีมติเปลี่ยนไป ต้องสร้างแรงบันดาลใจและต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ด้วยตนเอง”**

นางสุภา ไยเมือง ผู้อำนวยการมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นการแข่งขันทางการค้า ทำให้ชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาได้ ไม่สามารถบอกได้ว่าราคาข้าวจะเป็นอย่างไร รวมทั้งมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจาก นายดาวเรือง พิษผล ว่า การทำนาในอดีตเป็นวิถีชีวิต แต่ปัจจุบันชาวนาขายข้าวเอาเงินมาซื้อกิน และชาวนาเองก็พยายามดิ้นรนว่าจะอยู่รอดได้อย่างไร ภายใต้ตัวแปรและปัจจัยอื่นๆ ที่

เข้ามาเกี่ยวข้องกับอีกมากมาย ดังนั้น ทางรอดของชาวนา “ต้องนำความรู้เดิมของพันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่ หลากหลายชนิดที่หายไป กลับคืนมาแล้วนำความรู้ใหม่ หรือความรู้ทางวิชาการมาผสมผสานให้ เหมาะสม อย่างเช่นที่มีตัวอย่างของชาวนาในการพัฒนาปรับปรุงและคัดเลือกพันธุ์ มีการผลิตเมล็ด พันธุ์ชาย ซึ่งรัฐเองต้องมีนโยบายสนับสนุนชาวนา” นอกจากนี้ สังคมชาวนาเปลี่ยนไป มีคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ ทำเกษตรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพวกเขาไม่ได้ผลิตอย่างเดียว แต่มีการจัดการแปรรูปและขายในหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น “การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรต้องมีความร่วมมือ จากหลายๆกลุ่ม หลายๆองค์กร ที่สำคัญ ต้องสื่อสาร สร้างและทำความเข้าใจให้สาธารณะเข้าใจว่า การทำนาเป็นวิถีชีวิต อันหมายถึงการมี วัฒนธรรม มีความเชื่อ มีประเพณี ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญ”

และข้อเสนอทางรอดของชาวนา ในมุมมองของ ดร.ธัญศิภรณ์ จันทร์หอม สำนักวิชาทรัพยากร การเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวว่า “เราต้องสร้างข้าวพื้นบ้านให้เกิดอัตลักษณ์ในระดับพื้นที่ เพราะข้าวพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิต และมีความเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ ข้าวพื้นบ้านเกี่ยวข้องกับวิถีการกิน สามารถแปรรูปได้หลากหลาย เป็นการเพิ่มมูลค่าของข้าวพื้นบ้าน อย่างเช่น การทำสุราพื้นบ้านที่มา จากข้าวอินทรีย์ ที่เลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมทั้งคุณค่าและโภชนา รวมทั้งตัวแป้งข้าวที่นำมาหมักก็มี ความรู้มากมาย” ซึ่งนางสุภา ใยเมือง ได้กล่าวเสริมถึงการแปรรูปข้าวพื้นบ้านทำได้อีกหลายอย่าง เส้นขนมจีน เส้นก๋วยเตี๋ยว หรืออื่นๆ ซึ่งเราต้องรู้คุณสมบัติข้าวแต่ละสายพันธุ์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ชุมชนต้องใช้ภูมิ ปัญญาเดิมที่มีมาปรับให้เหมาะสม และต้องทำความเข้าใจกับผู้บริโภคให้มากขึ้น ชุมชนต้องเป็นองค์กรชาวนา ที่เข้มแข็ง สร้างความรู้ร่วมกัน สร้างเศรษฐกิจที่มีความมั่นคง และรัฐต้องให้การส่งเสริมสนับสนุน

อย่างไรก็ตาม หากพูดถึงระบบเกษตร นายดาวเรือง กล่าวว่า เราไม่ควรทำเกษตรเชิงเดี่ยว แต่เราต้อง สร้างความหลากหลายทั้งชนิดพืชและสัตว์ในพื้นที่ของเรา ที่ใช้ต้นทุนในการผลิตต่ำ และที่สำคัญต้องมีการแปร รูป มีการจัดการตลาด รวมถึงการผลิตเมล็ดพันธุ์ของเราเอง โดยนโยบายรัฐต้องสนับสนุนศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ ของชาวนา สนับสนุนนโยบายเกษตรอินทรีย์